

CZU: 91(44)

Emmanuel de MARTONNE și Basarabia

Nicolae ENCIU, *dr. hab. în istorie, conf. univ., șef Catedra
Discipline Socioumanistice, Facultatea Drept USB*

Cu excepția câtorva personalități notorii care au pledat constant pentru anularea consecințelor raptului teritorial săvârșit de Rusia țaristă la 16 mai 1812 în detrimentul Principatelor dunărene (Z. Arbore, C. Stere, Pan Halippa, I. G. Pelivan), majoritatea covâr-

șitoare a intelectualității basarabene a fost luată prin surprindere de derularea caleidoscopică a evenimentelor din anii 1917 - 1918, astfel încât, la deschiderea Conferinței de Pace de la Paris din 1919 - 1920, factorii de decizie a acesteia, ca de altfel și opinia publică

europenă, dispuneau doar de o foarte vagă documentare asupra esenței chestiunii Basarabiei. „Noi am avut, de la 1914 la 1916, - aprecia Nicolae Iorga, - doi ani în care trebuia să pregătim două lucruri: muniții materiale și muniții morale, și n-am avut nici unele, nici altele”.¹

Ilustrativ în această privință este studiul membrului delegației basarabene la Conferința de Pace de la Paris Gheorghe Năstase, publicat în toamna anului 1919, în care sunt indicate „izvoarele din care poate cunoaște chestiunea Basarabiei alți Conferința de Pace, cât și lumea streină care ar vrea să se intereseze de această chestiune mai de aproape”.² Între acestea figurează: memoriul delegației române la Conferința de Pace („*Les révendications territoriales Roumaines*”); memoriul înaintat Conferinței de la Paris de către delegația basarabeană („*La question de la Bessarabie*”); broșurile publicate de Ion G. Pelivan în 1919 („*La Bessarabie sous le régime russe (1812 - 1918)*”, „*L'Union de la Bessarabie a la mere-patrie - la Roumanie*”, „*Le mouvement et l'accroissement de la population en Bessarabie de 1812 a 1918*”) și memoriul „preșinșilor delegați ai populației basarabene” A. N. Krupenski și A. Ch. Schmidt („*Bessarabie et Roumanie*”), - „o mistificare foarte abilă a chestiunii basarabene, menită a da lucrurilor cu totul altă înfățișare decît cea care au avut-o sau o au”.³

Totuși sursa cea mai importantă și imparțială de documentare asupra istoriei Basarabiei și situației acesteia la încheierea primei conflagrații mondiale aparținea, în accepția lui Gh. Năstase, profesorului francez Emmanuel de Martonne, reprezentantul Franței în Comisiunea teritorială a Conferinței de Pace care, în urma unei călătorii în Basarabia, își formulase opiniile și recomandările în

domeniul respectiv într-un „*Memoriu asupra Basarabiei*”, - „memoriu făcînd încă parte din dosarul secret al Conferinței”.⁴

Celebrul geograf francez Emmanuel de Martonne (*Chabris, 1873 – Sceaux, 1955*), discipol al unui alt mare geograf francez, Paul Vidal de la Blache, s-a manifestat încă din zorii secolului al XX-lea, creînd la

Rennes un Laborator de geografie (1902) și publicînd un amplu *Tratat de geografie fizică* (1909). Efectuase, de asemenea, investigații asupra evoluției morfologice a Carpaților meridionali (1906), astfel încît participarea sa la lucrările Conferinței de Pace din 1919 în vederea stabilirii noilor frontiere ale României și Poloniei postbelice a fost cea mai indicată.⁵

Făcînd parte din rîndul „impunătoarelor glăsuri ale conștiinței mondiale ce nu pot rămînea neascultate” (N. Iorga), Em. de Martonne a obținut, pentru Polonia, ca frontiera acesteia să se extindă suplimentar cu cîțiva kilometri spre Est, punînd-o astfel în posesia unei importante linii de cale ferată.

În privința Basarabiei, a pledat cu imensa-i autoritate morală și intelectuală pentru revenirea acesteia în spațiul politic, cultural și civilizațional românesc, respectiv european, din care fusese răpîtă în mod josnic la 1812. Concepția sa asupra chestiunii Basarabiei, întemeiată pe o solidă argumentare a dreptului istoric și al celui etnic, și-a expus-o în „*Choses vues en Bessarabie*” (Paris, 1919) și, mai ales, în micro – monografia „*La Bessarabie*”, editată la finele aceluiași an, sub auspiciile Comisiunii teritoriale a Conferinței de Pace.⁶

Devenită între timp raritate bibliografică, lucrarea lui Emmanuel de Martonne oferă și astăzi – mai ales astăzi! – modelul „cercețării și expunerii obiective a adevărului, astfel,

cum reiese el din studiile sale, independent de orice alte considerații" (Grigore Antipa).

Lucrarea lui Em. de Martonne se evidențiază atât prin conținutul, cât și prin structura sa originală, constând dintr-o Addenda cu Rezoluțiile Sfatului Țării din 27 martie / 9 aprilie, 27 noiembrie / 10 decembrie 1918 și analiza modalității de constituire a organului legislativ suprem al Basarabiei, Concluzii și trei compartimente de bază: I. *Le nom et l'histoire politique de la Bessarabie*; II. *Le pays et ses habitants (Le pays; La population; Données statistiques pour l'ensemble du pays; Répartition géographique des nationalités; Évolution du peuplement)*; III. *La russification et les sentiments de la population (Politique agraire; Politique administrative et scolaire; L'autonomie de la Bessarabie et l'union a la Roumanie)*.

Așa cum analiza acestei lucrări de o inestimabilă valoare documentară și actualitate nu face obiectul prezentelor note, vom menționa doar că, în accepția prof. Em. de Martonne, Basarabia putea urma în acea perioadă „doar calea firească și naturală de reintegrare în unitatea românească”, orice alte încercări de revenire forțată la vechiul regim polițienesc al Rusiei țariste și, mai recent, bolșevice, comportând pericolul unor grave și profunde tulburări interne.⁷ Dovadă pregnantă a dreptății opiniei marelui geograf francez este Tratatul de la Paris din 20 octombrie 1920, prin care Imperiul Britanic, Franța, Italia și Japonia, după o detaliată și multiaspectuală examinare a chestiunii Basarabiei, au considerat unirea acesteia cu România „pe deplin justificată din punctele de vedere geografic, etnografic, istoric și economic”.⁸

În așa mod, la încheierea lucrărilor Conferinței de Pace de la Paris, renumitul profesor de la Sorbona putea constata, cu justificat temei, că a contribuit esențial la triumful ideii naționale proclamate de președintele american Woodrow Wilson, permițând întregirea teritorială a unui stat „apropiat, pe cât a fost posibil, de idealul său național: statul român, care reunește aproape pe toți românii, în frontiere oarecum ideale, în jurul acestei citadele carpatice, care a fost totdeauna inima națiunii române. Viața sa economică nu este tulburată prin adăugirea noilor provincii, ale căror bogății miniere nu schimbă raportul dintre viața agricolă și viața industrială. Nu este deci vorba de adaptarea la o viață complet nouă. Este vechea viață care trebuie să continue cu o mai mare bogăție de pulsație comercială”.⁹

Astăzi, numele marelui geograf francez este înveșnicit la Cluj - Napoca, blocul central de studii al Universității „Babeș - Bolyai” fiind amplasat pe strada „Emmanuel de Martonne (1873 - 1955)”, iar în Franța, în localitatea Laval, un Colegiu îi poartă numele.¹⁰ Laboratorul său de geografie înființat la 1902, funcționează și în prezent, sub conducerea lui Jean - Pierre Marchand.¹¹ Și doar în Republica Moldova se mai consideră că niște kojedubi, pokrășkini, jukovi ar fi contribuit mai mult la fixarea „frontierelor corecte” ale acesteia, decât Emmanuel de Martonne, președintele Asociației Internaționale de Geografie (1938 - 1955).

Să fi avut oare dreptate Emmanuel de Martonne, atunci când vorbea despre Basarabia ca de „un caz cu adevărat curios”?

Note:

- ¹ Cf. Nicolae Dascășu. Propaganda externă a României Mari (1918 - 1940). Iași: Editura Alternative, 1998. p.13.
- ² Gheorghe Năstase. Basarabia la Conferința de Pace. Arhiva pentru știință și reforma socială, 1919, an. I, nr 2-3, iulie-octombrie, p. 830.
- ³ Idem, ibidem, p. 830-831.
- ⁴ Idem, ibidem, p. 830.
- ⁵ http://fr.wikipedia.org/wiki/Emmanuel_de_Martonne.
- ⁶ Emmanuel de Martonne. La Bessarabie. Avec une Carte et un Appendice. Paris: Imprimerie Nationale, 1919. (Unul din puținele exemplare ale acestei lucrări se păstrează la Biblioteca Academiei Române).
- ⁷ Ibidem, p.15.
- ⁸ V. F. Dobrinescu. Bătălia diplomatică pentru Basarabia, 1918-1940. Iași: Editura Junimea, 1991, p. 88.
- ⁹ Cf. George Sofronie. Principiul naționalităților în Tratatul de Pace din 1919-1920. București: Editura Albatros, 1999, p. 239.
- ¹⁰ <http://www.martonne.net/>